

Влада на Република Северна Македонија
Совет за соработка со и развој на граѓанскиот сектор

ИЗВЕШТАЈ

со предлог мерки/барања до надлежните институции
за состојбите со говорот на омраза и делата од омраза
и нападите на ЛГБТИ Центарот за поддршка

Скопје, март 2019 година

Совет за соработка со и развој на граѓанскиот сектор, како советодавно тело на Владата за унапредување на соработката, дијалогот и поттикнување на развојот на граѓанскиот сектор, помеѓу своите надлежности иницира донесување на нови или изменување и дополнување на постојните прописи за унапредување на правната и институционалната рамка за делување на граѓанските организации.

Советот на седниците одржани на 26.11.2018 и 12.02.2019 година, расправаше по Извештајот со предлог мерки/барања до надлежните институции за состојбите со говорот на омраза и делата од омраза и нападите на ЛГБТИ Центарот за поддршка и при тоа ги разгледа Информацијата за говорот на омраза со делата од омраза за период 2014-2018 септември и Информацијата за нападите на ЛГБТИ Центарот за поддршка, подготвени од Хелсиншкиот комитет за човекови права.

Хелсиншкиот комитет за човекови права од 2013 година врши следење и регистрирање на инциденти и дела од омраза, а од 2014 година и следење и регистрирање на говорот на омраза на територијата на целата држава, со цел да се обезбеди сеопфатен механизам за мапирање и документирање на овие негативни општествени појави, а како одговор на зголемениот тренд на говор на омраза особено на социјалните медиуми и делата од омраза. Анализата на Хелсиншкиот комитет покажува дека најголем број на регистрирани говори на омраза се однесуваат на етничка и политичка припадност, вклучително и говорот на омраза врз основ на сексуалната ориентација и родов идентитет, а во 2015 година преовладуваат насилства и говор на омраза поттикнати од бегалската криза со која се соочи државата. Според анализата, говорот на омраза продуцира дела од омраза, особено по основ на етничка и политичка припадност, поради што во материјалот се содржани заклучоци и препораки за постапување на институциите по веќе пријавените дела по овие основи и соодветна заштита на жртвите.

Хелсиншкиот комитет за човекови права наведува дека по нападите на ЛГБТИ Центарот за поддршка во периодот од 2012 до 2014 година, кои остануваат нерешени до денес, забележано е зголемување на бројот на напади и на поединци, а потенцијалните сторители се чувствуваат сигурни, со оглед на фактот што претходните напаѓачи (на ЛГБТИ Центарот за поддршка) не се соочија со никакви правни последици. Од тие причини, потребно е итно разрешување на случаите со нападите врз ЛГБТИ Центарот за поддршка и другите насилства, но и системски одговор и подолгорочна стратегија за надминување на омразата и насилството кон ЛГБТИ луѓето и промоција на еднаквоста како еден од столбовите на нашето општество.

Советот за соработка со и развој на граѓанскиот сектор предлага Владата на Република Северна Македонија да ги разгледа Информацијата за говорот на омраза со делата од омраза за период 2014-2018 септември и Информацијата за нападите на ЛГБТИ Центарот за поддршка, подготвени од Хелсиншкиот комитет за човекови права, и да им препорача на ресорните министерства да ги имаат во предвид заклучоците и препораките содржани во нив.

Информација за говорот на омраза со делата од омраза за период 2014-2018 септември

Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија од 2013 година врши следење и регистрирање на инциденти и дела од омраза, а од 2014 година отпочна со реализација и на активности поврзани со следење и регистрирање на говорот на омраза на територијата на целата држава. Главната цел беше да се обезбеди сеопфатен механизам за мапирање и документирање на овие негативни општествени појави, бидејќи до тогаш не постоеја релевантни податоци за овие појави. Овие активности беа спроведени како одговор на зголемениот тренд на говор на омраза особено на социјалните медиуми како и делата од омраза. Методолошки, следењето и пријавувањето на говорот на омраза и инцидентите од омраза се одвиваше преку интерактивни интернет алатки govornaomraza.mk и zlostorstvaodomraza.mk преку кои може да се пријавуваат случаи поврзани со говорот на омраза и со делата од омраза. Со цел обезбедување на веродостојност на пријавите, Хелсиншкиот комитет вршеше проверка и одобрување на пријавениот материјал по што податоците стануваат дел од збирната статистика што ја генерираат овие интернет алатки. За претходниот период, анализата на Хелсиншкиот комитет покажува дека најголем број на регистрирани говори на омраза се однесуваат на етничка и политичка припадност, вклучително и говорот на омраза врз основ на сексуалната ориентација и родов идентитет. Исто така, во 2015 година анализата покажа дека преовладуваат насилства и говор на омраза поттикнати од бегалската криза со која се соочи државата.

Во рамките на проектните активности преку кои се следат говор на омраза и дела на омраза за периодот од 2014-2018 година при компаративна споредбена анализа на собраните податоци се доаѓа до следните податоци:

Во 2014 година најмногу случаи на говор на омраза се регистрирани во месеците **април мај и јуни**, додека истата година најголем број инциденти на насилство од омраза се регистрирани во месец **април**. Преку воведување на контекстуална анализа, овој период содејствува со одржување на предвремените парламентарни и редовните претседателски избори. Говорот на омраза и делата поврзани со омраза се најмногу регистрирани на социјалните медиуми и се таргетирани поединци и припадници на политички партии.

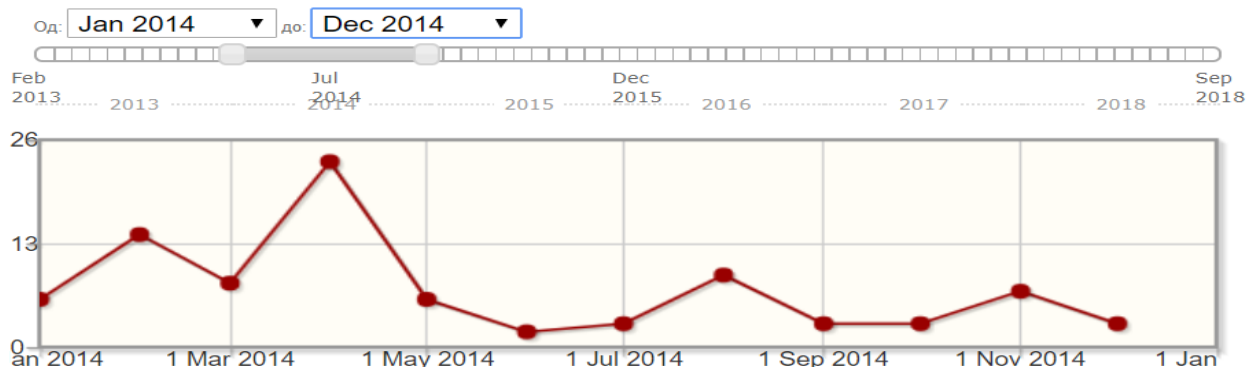
HELSINKI COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS

ХЕЛСИНШКИ
КОМИТЕТ ЗА ЧОВЕКОВИ
ПРАВА НА РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА

KOMITETI I MAKEDONYA COMITET DI
HELSINKI CUMHURİYETİ'NİN HELSINKI
PER TEDEBAT E HURUT TI- NDREPTULI-A E MANUSËNGERE
I REPUBLIKES SE OMLUIDIREPUBLICA NEJAMIJA KI
MAKEDONISE E İNSAN HAKLARI KOMİTESİ M A C H E D O N I A REPUBLKA MAKEDONIJA
МАКЕДОНИЈЕ

Наум Наумовски Борче 83; 1000 Скопје, Р. Македонија; тел/факс: + 389 2 311 9073; +389 2 329 0469
Naum Naumovski Borche 83; 1000 Skopje; R. Macedonia; tel/fax: + 389 2 311 9073; +389 2 329 0469

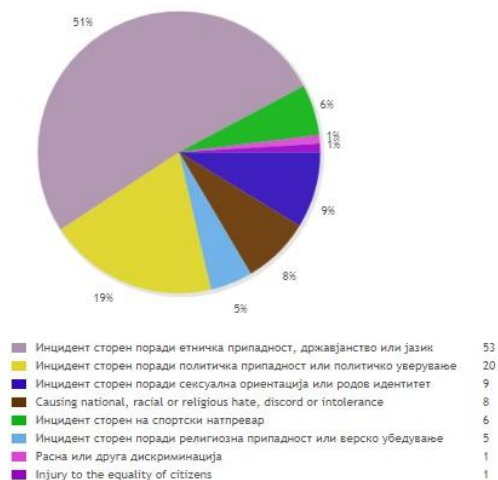
Табела 1 – Временски приказ на внесови на инциденти поврзани со говорот на омраза 2014

Во 2014 година говорот на омраза најмногу е по етничка и политичка припадност, исто како и насилствата од омраза

Табела 2 – Структура на инциденти 2014

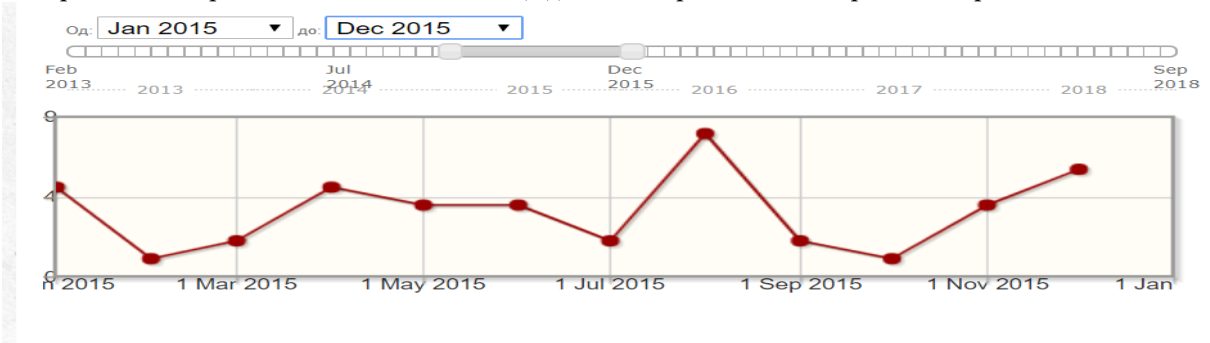
Reports Categories

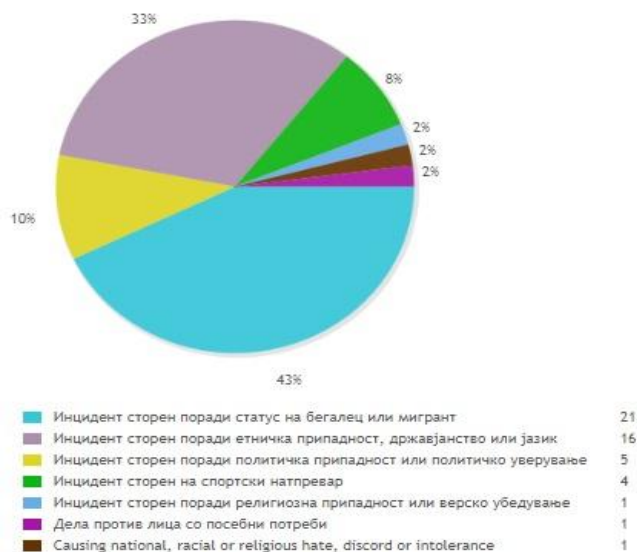
Дури 70% од регистрираните инциденти се однесуваат на етничка и политичка припадност и уверување, додека 10% од пријавите се однесуваат на сексуалната ориентација и/или родов идентитет.

Во 2015 година најмногу случаи на говор на омраза се регистрирани во месеците **јануари, март и јуни**, додека истата година најголем број инциденти на насилство од омраза се регистрирани во **јануари, април, август и декември**. Во 2015 година преовладува говорот на омраза по етничка и политичка припадност, додека главен мотив во 2015 за насилствата од омраза бил статусот на мигрант/бегалец, па потоа етничка и политичка припадност. Зголемениот тренд на говор на омраза се должи со почетокот на политичката криза во Република Македонија со објавувањето на нелегално прислушкуваните разговори од страна на опозицијата во јануари 2015 година (43% од сите пријавени инциденти). Исто така, во летниот период се забележува говор на омраза поврзан со мигрантската криза и отворањето на балканската рута (43%).

Табела 3 – Временски приказ на внесови на инциденти поврзани со говорот на омраза 2015

Табела 4 – Структура на инциденти 2015

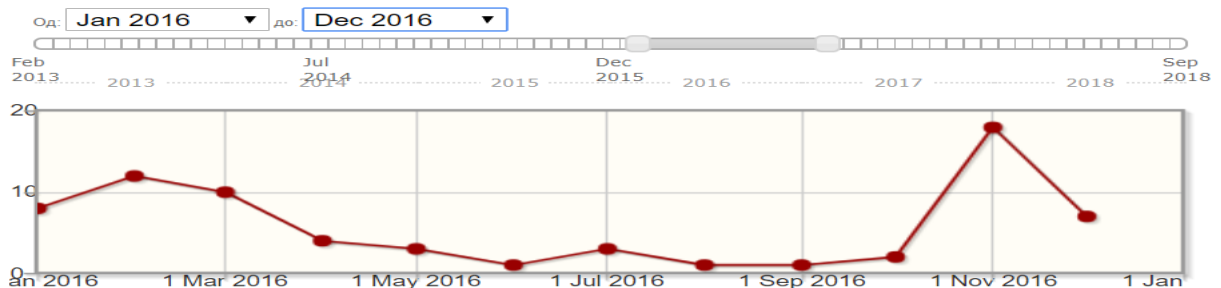

HELSINKI COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS

ХЕЛСИНШКИ КОМИТЕТ ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
 KOMITETI I MAKEDONYA COMITET DI HELSINKO ХЕЛСИНШКИ КОМИТЕТ ЗАЉУДСКА
 PER TE DREPTAT E HEBRUT CUMHURİYETİ'NİN HELSINKI TI- NDREPTULI-A E MANUSËNGERE
 I REPUBLIKES SE HELSINKI OMLUIDIREPUBLICA NEJAMIJA KI ПРАВА РЕПУБЛИКЕ
 MAKEDONISEE İNSAN HAKLARI KOMİTESİ M A S H E D O N I A REPUBLKA MAKEDONJA МАКЕДОНИЈЕ
 Наум Наумовски Борче 83; 1000 Скопје, Р. Македонија; тел/факс: + 389 2 311 9073; +389 2 329 0469
 Naum Naumovski Borche 83; 1000 Skopje; R. Macedonia; tel/fax: + 389 2 311 9073; +389 2 329 0469

Во 2016 година најмногу случаи на говор на омраза се регистрирани во месеците **август, ноември и декември**, додека истата година најголем број инциденти на насилство од омраза се регистрирани во месец **ноември**. Во 2016 година говорот на омраза најмногу е по етничка и политичка припадност но и по род и сексуална ориентација, додека главен мотив за насилствата од омраза била етничката и политичка припадност. Како и во претходната година, зголемениот тренд се должи на продлабочувањето на политичката криза, склучувањето на Пржинскиот договор и организирањето на предвремените парламентарни избори.

Табела 5 – Временски приказ на внесови на инциденти поврзани со говорот на омраза 2016

Табела 6 – Структура на инциденти 2016

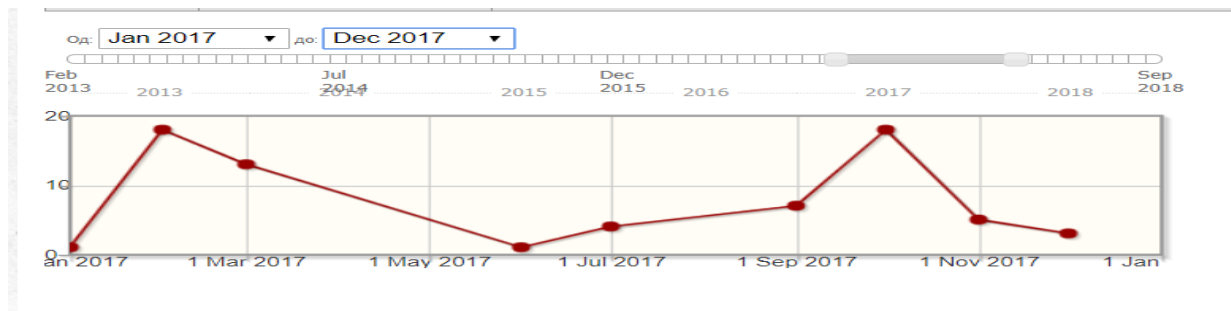

HELSINKI COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS

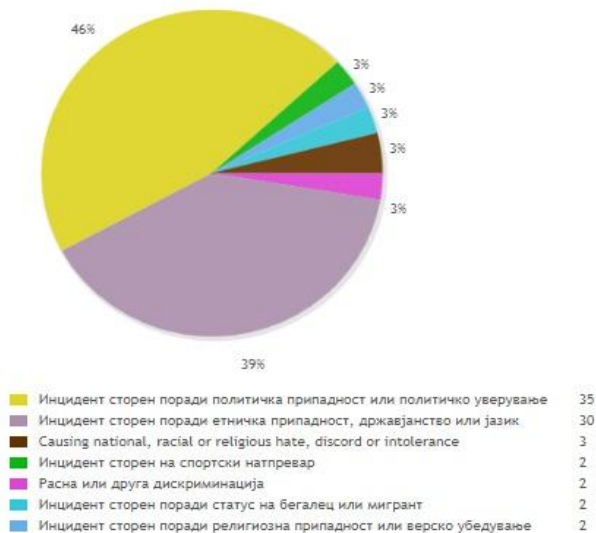
ХЕЛСИНШКИ КОМИТЕТ ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
 KOMITETI I MAKEDONYA COMITET DI HELSINKO ХЕЛСИНШКИ КОМИТЕТ ЗАЉУДСКА
 PER TE DREPTAT E HENUT I REPUBLIKES SE HELSINKI TI- NDREPTULI-A E MANUSENGERE ПРАВА РЕПУБЛИКЕ
 MAKEDONISEE INSAN HAKLARI KOMITESI OMLUIDIREPUBLICA NEJAMIJA KI ПРАВА РЕПУБЛИКЕ
 NAUM NAUMOVSKI BORCHE 83; 1000 SKOPJE, R. MACEDONIA; TEL/FAX: + 389 2 311 9073; +389 2 329 0469
 Naum Naumovski Borche 83; 1000 Skopje; R. Macedonia; tel/fax: + 389 2 311 9073; +389 2 329 0469

Во 2017 година во месец **март** подеднакво е висок бројот на регистрирани случаи и на говор на омраза и на насилства од омраза, додека кај насилствата од омраза се забележува зголемување и во октомври. Во 2017 година говорот на омраза подеднакво бил мотивиран од етничка и политичка припадност, додека кај насилствата од омраза во 2017 доминира политичката припадност како мотив за овие инциденти, проследена со етничката припадност. Зголемениот тренд на случаи може да се поврзе со составувањето на новата влада и политичкиот дискурс во јавноста поврзан со т.н Тиранска платформа – што воедно имаше изразита етничка конотација и јавни протести. Исто така, во овој контекст може да се напомене и недоделувањето/доделувањето на мандат за составување на новата влада од страна на претседателот на државата. Исто така, говорот на омраза врз основ на етничка припадност забележува пораст за време на јавната/собраниска расправа поврзана со донесувањето на измените на Законот за употреба на јазиците и неговото усвојување од страна на Собранието.

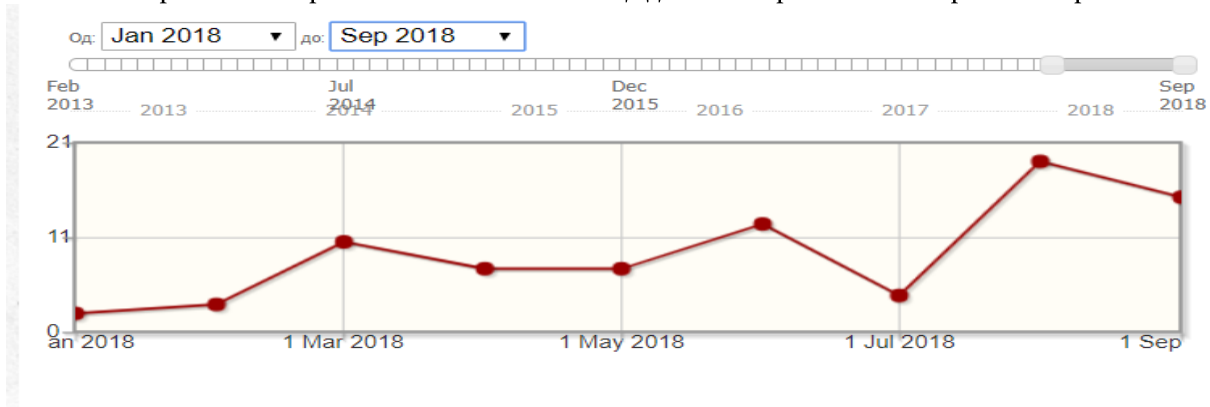
Табела 7 – Временски приказ на внесови на инциденти поврзани со говорот на омраза 2017

Reports Categories

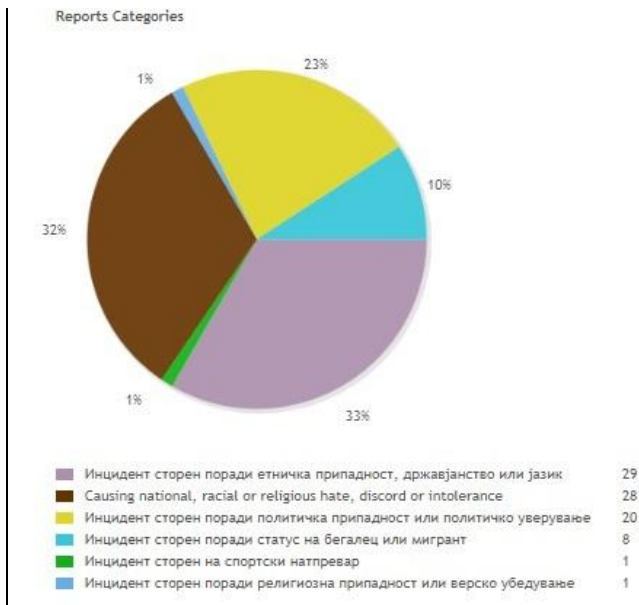

Табела 9 – Временски приказ на внесови на инциденти поврзани со говорот на омраза 2018

Табела 10 – Структура на инциденти 2018

Заклучоци:

1. Од собраните податоци евидентно е дека говорот на омраза продуцира дела од омраза особено по основ на етничка и политичка припадност. Подеднакво, податоците собрани за говор на омраза како и оние за дела од омраза укажуваат дека најголем број регистрирани случаи на говор на омраза и дела на омраза се сторени по етничка основа и најчесто помеѓу припадници на македонската и албанската етничка заедница.

Иако податоците за говор на омраза за изминатите години покажаа дека хомофобичниот говор е присутен во јавноста, а особено на социјалните мрежи жртвите на делата од омараза по основ на сексуална ориентација и родов идентитет во последните години не се охрабрени да ги пријавуваат ниту пред надлежните институции ниту пред граѓанските организации, што се должи на досегашното непостапување и/или несоодветно постапување на институциите и по веќе пријавените дела по овие основи и несоодветната заштита на жртвите.

2. Говорот на омраза произлезен од политичарите за време на јавните дебати и политички кампањи најчесто резултираше со извршување на дела од омраза сторени од нивните поддржувачи и симпатизери.

3. Евидентно од досегашната пракса сеуште е нејасно дали надлежните институции ги препознаваат елементите и индикаторите за говор на омраза и дела од омраза, па соодветно на тоа да ги регистрираат, истражуваат и сакционираат овие појави.
4. Досега, властите немаат направено доволно напори за воведување на превентивни мерки особено во образовните програми преку кои би се информирале младите и општата јавност и би се подигнала јавната свест за штетното влијание на говорот на омраза и делата од омраза, имајќи на ум дека значителен дел од жртвите и сторителите на делата од омраза се од младата популација.
5. Во трката по сензационализам и читаност, медиумите заборават на нивната законска и етичка обврска да ги филтрираат содржини што ги пренесуваат во јавноста, а не да служат како канал за ширење на дискриминаторски говор и говор на омраза.

Препораки:

1. Република Македонија има слаба формална рамка за препознавање и санкционирање на говорот на омраза. Судската практика и принципот на неказнување укажуваат на потребата за појасно дефинирање на членовите во Кривичниот Законик што го опфаќаат ова дело. Дополнително, имајќи предвид дека сексуалната ориентација како основа не е прецизирана, а според статистичките податоци е втора основа на омраза во државата, треба да биде наведена експлицитно.
2. Министерството за внатрешни работи и Одделението за електронски криминал и дигитална форензика да земат проактивна улога во спречување на говорот на омраза пренесен или поттикнуван по електронски пат. Воедно, да воспостават подобра соработка со локалните самоуправи и да потсетуваат на надлежностите за отстранување на говорот на омраза од јавните површини.
3. Министерство за внатрешни работи да почне со водење на статистика и податоци за основите на говор на омраза и криминал од омраза со цел анализа на состојбите во државата и овозможување на соодветен институционален одговор за ваквите појави.
4. Јавното обвинителство да постапува со должно внимание и да ги следи индикаторите за поттикнување на насилство од омраза и ширење на говор на омраза, како по допрен глас така и по поднесени кривични пријави, да врши целосна и темелна истрага со цел воспоставување на пракса која ќе придонесе за заштита на човековото достоинство.
5. Изработка и воведување на програми за превенција на говор на омраза и насилство од омраза во редните и основните училишта во Република Македонија, и зголемена работа со млади во соработка со Министерство за образование и наука и граѓански организации што работат на оваа проблематика.

HELSINKI COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS

 ХЕЛСИНШКИ **КОМИТЕТ ЗА ЧОВЕКОВИ ПРАВА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

КОМИТЕТИ И МАКЕДОНИЈА **КОМИТЕТ ДИ** **HELSINKI** **ХЕЛСИНШКИ**

PER TE DREPTAT E HEBRUT **CUMHURİYETİ'NİN** **HELSINKI** **COMITETI BASO** **КОМИТЕТ ЗА ЉУДСКА**

MAKEDONISEE **HELSINKI** **TI- NDREPTULI-A E MANUSËNGERE** **ПРАВА РЕПУБЛИКЕ**

INSAN HAKLARI KOMİTESİ **OMLUIDİREPUBLICA NEJAMIJA KI** **REPUBLKA MAKEDONIJA** **МАКЕДОНИЈЕ**

Наум Наумовски Борче 83; 1000 Скопје, Р. Македонија; тел/факс: + 389 2 311 9073; +389 2 329 0469
Naum Naumovski Borche 83; 1000 Skopje; R. Macedonia; tel/fax: + 389 2 311 9073; +389 2 329 0469

6. Спроведување обуки за полициски службеници, судии, јавни обвинители и адвокати со цел подигнување на свесноста, препознавање и разбирање на феноменот на говорот на омраза вклучително и за судската пракса на Европскиот суд за човекови права во оваа област.

Казнените одредби во Кривичниот Законик треба да понудат и алтернативни мерки за казнување на сторителите. Практични примери за доброволна работа во граѓанските организации со сторителите согласно основата на омраза кон индивидуа или група даваат поголеми резултати во процесот на реинтеграција и рехабилитација на сторителите покрај изречената затворска или парична казна.

7. Потребна е поголема ангажираност од страна на Извршната власт во промоција на вредностите како еднаквост, рамноправност и толеранција на различностите и едукативна содржина за јавноста при препознавање на говорот на омраза.

8. Медиумите и новинарите треба да имаат ригорозни механизми за проверка и отфрлање на говорот на омраза во информациите што ги шират. Медиумите и новинарите кои поттикнуваат или шират говор на омраза мора да бидат соодветно санкционирани според кривичниот законик. Здруженијата на граѓани, Советот на етика на медиумите и Здруженијата на новинарите да ја преземат водечката улога во воспоставување на високи етички и морални стандарди во пишување и информирање на јавноста.

Информација за нападите на ЛГБТИ центарот за поддршка

Контекст

По нападите на ЛГБТИ Центарот за поддршка во периодот од 2012 до 2014 година, кои остануваат нерешени до ден-денес, забележано е зголемување на бројот на напади и на поединци. Може да се шпекулира дека потенцијалните сторители се чувствуваат сигурни, со оглед на фактот што претходните напаѓачи (на ЛГБТИ Центарот за поддршка) не се соочија со никакви правни последици. Во еден случај, на 19 септември 2013 година, трансродова жена беше нападната и повредена со нож. Напаѓачот беше идентификуван и повикан на испрашување во полициска станица, но беше ослободен по испрашувањето. Постапката е во тек. Во друг случај, на 13 октомври 2013 година беше нападната друга трансродова жена и повредена на главата и стомакот од страна на група од тројца напаѓачи, кои никогаш не беа ниту идентификувани, ниту кривично гонети. Случајот беше пријавен во полиција од страна на жртвата на кривичното дело од омраза, но сторителите не се идентификувани, ниту, пак, кривично гонети.

Според документираните информации од страна на ЛГБТИ Центарот за поддршка во 2016 година, 16 61% од ЛГБТИ луѓето во земјата се сметаат себеси за жртви на насилство поради нивната сексуална ориентација и/или родов идентитет. Од оние што преживеале насилство врз основа на сексуална ориентација и/или родов идентитет, 71% не го пријавиле случајот во ниту една институција или организација. Оние што го пријавиле насилството, следствено доживеале дискриминација врз основа на сексуална ориентација/родовиот идентитет (42%), ненавремено и неефикасно одложување на случајот или недостиг на одговор (37%), како и несоодветен третман од страна на вработените поради сексуална ориентација и/или родов идентитет на жртвите (21%).

Погоре изнесеното не доведува до заклучок дека е итно потребно разрешување на случаите со нападите врз ЛГБТИ Центарот за поддршка, како и другите насилства, но укажува и на потребата од системски одговор и подолгорочна стратегија за надминување на омразата и насилството кон ЛГБТИ луѓето и промоција на еднаквоста како еден од столбовите на нашето општество.

Препораки до Владата на Република Македонија

Кривични дела од омраза

1. Информирање и едуцирање на припадниците на полицијата, обвинителството и судовите за правилна примена на усвоените измени и дополнувања на Кривичниот Законик од Декември 2018 година (стапени на сила во Јануари 2019) со кои јасно се дефинира што претставува кривично дело од омраза како и јасно дефинирање на основите во кои за првпат е вклучена сексуалната ориентација и родов идентитет како основ за сторување на кривично дело од омраза
2. Воведување на задолжителни обуки за работа со ЛГБТИ луѓе (со фокус на дискриминација, дела од омраза и говор на омраза врз основа на сексуална ориентација, родов идентитет, родово изразување и полови карактеристики) на Академијата за обвинители и судии, Факултетот за безбедност и Центарот за обука на полицајци.
3. МВР, судовите и Јавното обвинителство треба да развијат прецизен систем за документирање на делата од омраза, вклучувајќи дела врз основа на сексуална ориентација, родов идентитет, родово изразување и полови карактеристики.
4. Државата треба да ја забрза истрагата и гонењето на делата од омраза и говорот на омраза врз основа на сексуална ориентација или родов идентитет и треба да се осигури дека жртвите на овие кривични дела ќе добијат соодветна правна заштита.

Говор на омраза

1. Дополнување на Кривичниот законик во член 122 став 42 со цел изречно препознавање и на половите карактеристики како основи за дела од омраза (што го вклучува и говорот на омраза).
2. Дополнување на Кривичниот законик во член 319 став 1 со цел изречно препознавање на сексуалната ориентација, родовиот идентитет и половите карактеристики како основи за дела од омраза (што го вклучува и говорот на омраза)
3. Дополнување на предлог-законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги во членовите 48 став 1, член 53 став 4 алинеа 2 и член 147 став 10 со додавање на половите карактеристики како забранети основи за говор на омраза или дискриминација.

Слобода на здружување

1. Воведување на посебна програма за финансирање организации за човекови права и ЛГБТИ организации.
2. Градење и одржување партнерства со ЛГБТИ организациите во однос на креирањето политики и донесувањето одлуки.
3. Во ситуации на постојна закана, државата да обезбеди заштита на безбедноста и сигурноста на ЛГБТИ организациите.

Слобода на изразување и мирно собирање

1. Државата треба да ги преземе сите мерки за заштита на правото на слобода на изразување, здружување и собирање преку спречување на кривични дела од омраза што се насочени кон ЛГБТИ активистите и активистичките организации.
2. Државата треба да го забрза процесот на истрага и гонење во однос на нападите врз ЛГБТИ Центарот за поддршка и да осигури дека жртвите на овие злосторства ќе добијат соодветни правна заштита.

Право на почитување на приватниот и семејниот живот

1. Итно донесување закон за правно препознавање на родот што ќе обезбеди брза, транспарентна, едноставна и достапна административна постапка врз основа на самоопределување и без инвазивни процедури, а следејќи ја пресудата од Судот за човекови права во Стразбур.
2. Изменување и дополнување на Законот за семејство: признавање на истополовите заедници, исклучување на брачната состојба како критериум за избор на посвоител и дополнување на антидискриминаторски одредби за да се обезбеди еднаков пристап и за ЛГБТИ луѓето до правото на формирање семејство преку посвојување.
3. Изменување и дополнување на Законот за биомедицинско потпомогнато оплодување со антидискриминаторски одредби и изречно препознавање на „сексуалната ориентација“ како основа за заштита од дискриминација.
4. За првпат годинава соработуваме со МТСП за одржување на Сигурната кука, со што државата треба да го гарантира постоењето на единствениот шалтер за ЛГБТИ луѓето под ризик од бездомништво, „Сигурна кука за ЛГБТИ“ преку обезбедување на финансиска поддршка.

Вработување

1. Приспособување на терминологијата во Законот за работни односи и замена на терминот „полова насоченост“ со „сексуалната ориентација“ и додавање на „родов идентитет“, „родово изразување“ и „полови карактеристики“ како основи за заштита од дискриминација.

Образование

1. Изменување и дополнување на Законот за основно образование и Законот за средно образование со цел да се признаат сексуалната ориентација, родовиот идентитет и изразување и половите карактеристики (СОРИПК) како основи за заштита од дискриминација.

2. Изменување и дополнување на Законот за високо образование со признавање на родовиот идентитет и изразување и половите карактеристики како основи за дискриминација.

3. Министерството за образование треба да воведо сеопфатно сексуално образование во наставните програми за основно и за средно образование.

4. Министерството за образование и наука и Бирото за развој на образование треба да спроведат сеопфатен преглед на сите официјални учебници за основно и за средно образование со цел да се отстранат сите дискриминаторски и навредливи содржини кон ЛГБТИ луѓето и тие да се заменат со соодветни учебници што ќе промовираат еднаквост, недискриминација и социјална инклузија.

5. Министерството за образование треба да воведо стратегија против малтретирање во основните и во средните училишта, што ќе вклучува и мерки против малтретирање на основа на СОРИПК.

Здравје

1. Вклучување на постапките за потврдување на родот во ДСГ-системот (дијагностичко сродни групи), што ќе бидат финансиски покриени од страна на државното здравствено осигурување.

2. Министерството за здравство треба да подготви и усвои Протокол за заштита на здравјето на трансродовите луѓе кои се во медицинска транзиција/процес на потврдување на родот. 3. Вклучување на сексуалната ориентација, родовиот идентитет и изразување и половите карактеристики како основи за дискриминација во Законот за здравствена заштита. 4. Вклучување на родовиот идентитет и изразување и половите карактеристики како основи за дискриминација во Законот за заштита на правата на пациентите.

Домување

1. Изменување и дополнување на Законот за домување за вклучување на антидискриминаторски одредби за заштита на правата на ЛГБТИ луѓето во пристапот до домување.
2. Министерството за труд и социјална политика треба да воведе мерки со кои ќе се гарантира дека релевантните социјални услуги се овозможуваат на недискриминаторен начин и со почит кон ЛГБТИ луѓето.
3. Министерството за труд и социјална политика треба да воведе задолжителни програми за обука за сензибилизација на социјалните работници за работа со почит кон сексуалните и родовите малцинства.

Спорт

1. Изменување и дополнување на Законот за спорт со цел да се вклучат антидискриминаторски одредби, како и сексуалната ориентација, родовиот идентитет и изразување и половите карактеристики како основи за заштита од дискриминација.
2. Спроведување на сеопфатна анализа на казните против говорот на омраза на спортските настани и воведување мерки за ефикасно постапување против говорот на омраза врз основа на сексуална ориентација, родов идентитет и изразување за време на спортски настани.

Право на азил

1. Министерството за внатрешни работи треба да воведе задолжителна обука за сензибилизирање на службените лица да постапуваат на недискриминаторски начин и со почит кон ЛГБТИ бегалците и барателите на азил.

Национални структури за човекови права

1. Усвојување на новиот Закон за спречување и заштита од дискриминација, што ја препознава потребата од професионализација на Комисијата за заштита од дискриминација и предвидува строги критериуми за избор на комесари.

Дискриминација по повеќе основи

1. Усвојување на новиот Закон за спречување и заштита од дискриминација, што препознава дискриминација по повеќе основи, вклучувајќи ја и интерсекционалната дискриминација.